

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-526-6-94>

ADMINISTRATIVE AND LEGAL PRINCIPLES OF ENSURING BIOLOGICAL AND ECOLOGICAL SAFETY IN UKRAINE

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІОЛОГІЧНОЇ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Tymchyshyn K. V.
*Postgraduate Student
Scientific Institute of Public Law
Kyiv, Ukraine*

Тимчишин К. В.
*здобувач
Науково-дослідний інститут
публічного права
м. Київ, Україна*

Забезпечення біологічної та екологічної безпеки в Україні є ключовим напрямом державної політики, що визначає якість життя населення, стійкість природного середовища та рівень національної безпеки. У сучасних умовах, коли країна переживає складні політичні, військові та соціально-економічні трансформації, адміністративно-правові механізми захисту довкілля та біологічної безпеки набувають особливого значення. Вони формують інституційну та нормативну основу, завдяки якій держава здатна реагувати на ризики, здійснювати превентивні заходи та забезпечувати контроль у сфері охорони природи та здоров'я населення.

Конституція України визначає право кожного громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля як фундаментальне, а отже держава зобов'язується створювати дієву систему екологічної та біологічної безпеки. Це право конкретизується у спеціальних законах, зокрема у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», який закладає основні принципи державної екологічної політики [1], а також у Законах «Про захист населення від інфекційних хвороб» [2], «Про систему громадського здоров'я» [3], «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» [4], «Про управління відходами» [5], «Про охорону атмосферного повітря» [6] тощо. Сукупність цих документів формує нормативно-правовий каркас, що регламентує діяльність суб'єктів владних повноважень та визначає межі відповідальності у сфері біологічної та екологічної безпеки.

Важливою правовою основою забезпечення біологічної та екологічної безпеки в Україні є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи

моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля». Цей Закон набирає чинності через шість місяців з дня скасування чи припинення воєнного стану [7].

Система державного управління у сфері екологічної та біологічної безпеки є багаторівневою та розгалуженою. Ключову роль відіграє Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, яке формує державну політику у сфері екології, а також Державна екологічна інспекція України, що забезпечує контроль за дотриманням природоохоронного законодавства. У сфері біобезпеки визначальними є Міністерство охорони здоров'я, Державна служба з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів і Центр громадського здоров'я МОЗ України, які здійснюють санітарно-епідеміологічний контроль, біологічний моніторинг та протиепідемічні заходи. Таке перетинання компетенцій з одного боку забезпечує комплексність реагування, а з іншого – створює ризик дублювання функцій і потребує чіткого розмежування повноважень.

Адміністративно-правові інструменти, що застосовуються у цій сфері, охоплюють систему державного нагляду, дозвільні процедури, екологічну та санітарну експертизу, а також інститут адміністративної відповідальності. Одним із ключових механізмів є система моніторингу довкілля та біологічних ризиків, яка повинна забезпечувати своєчасне виявлення загроз. Проте у практичній площині ця система залишається недостатньо ефективною через обмежене фінансування, застарілі лабораторні потужності та частковий брак сучасних технологій спостереження.

У сфері біологічної безпеки особливого значення набувають інструменти регулювання поведінки з патогенами, інфекційними агентами, небезпечними хімічними та біологічними матеріалами. Актуальність цього напрямку різко зросла у зв'язку з пандемією COVID-19, що продемонструвала необхідність ефективної міжвідомчої взаємодії та оновлення протоколів протиепідемічного реагування. Крім того, питання біобезпеки набувають нового змісту в умовах російської збройної агресії: зруйновані промислові об'єкти, вибухи нафтобаз та складів аміачної селітри, техногенні аварії суттєво підвищують ризик зараження територій, забруднення ґрунтів та водних ресурсів. Адміністративне право у таких умовах має забезпечувати оперативне застосування превентивних заходів і створення механізмів міжнародної координації.

Щодо екологічної безпеки, то державна політика зосереджена на запобіганні забрудненню атмосфери, водних ресурсів, земель та поведінці з відходами, особливо небезпечними. Оцінка впливу на

довкілля (ОВД), як інструмент адміністративного регулювання, стала важливим кроком на шляху гармонізації з європейськими стандартами. ОВД здійснюється у відповідності до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» [8]. Проте рівень виконання рішень за результатами ОВД часто залишається недостатнім, а контроль – фрагментарним. Це знижує ефективність самого механізму, що потребує подальшого удосконалення.

Україна активно імплементує міжнародні екологічні та санітарні стандарти, зокрема положення Організації Організації, Базельської та Роттердамської конвенцій, а також норми Європейського Союзу у межах Угоди про асоціацію. Проте механізми їх фактичної реалізації потребують посилення, особливо у частині прозорості, відкритості екологічної інформації та участі громадськості у процесах прийняття рішень.

Суттєвим елементом системи є адміністративна відповідальність, яка передбачає санкції за порушення природоохоронного та санітарного законодавства. Однак аналіз показує, що розмір штрафів часто не є співмірним із завданою шкодою, що знижує їх превентивний ефект. Ефективність адмінпримусу значною мірою залежить від фінансової та кадрової спроможності контролюючих органів, яка нині є недостатньою.

Узагальнюючи вищевикладене, можна стверджувати, що адміністративно-правові засади забезпечення біологічної та екологічної безпеки в Україні становлять розгалужену систему інструментів, спрямованих на захист людини та природи. Водночас сучасні виклики, а саме, військові дії, техногенні ризики, зміна клімату, глобальні інфекційні загрози тощо, виявили низку системних проблем: неузгодженість повноважень між органами публічної адміністрації, недостатню ресурсну базу, фрагментарність контролю та низьку ефективність санкцій. Тому подальший розвиток цієї сфери потребує модернізації системи публічного управління, оновлення законодавства, посилення міжнародної кооперації та створення стійкої інфраструктури моніторингу, здатної забезпечити своєчасне реагування на загрози. Ефективні адміністративно-правові механізми в цій сфері є критично важливими не лише для збереження довкілля, а й для стратегічної безпеки держави та її сталого розвитку.

Перспектива подальшого дослідження даної тематики обумовлена необхідністю вивчення зарубіжного досвіду у даній сфері суспільних відносин з метою формулювання конкретних пропозицій щодо внесення змін до чинного адміністративного законодавства, нормами якого врегульовано питання забезпечення біологічної та екологічної безпеки в Україні.

Література:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 25.11.2024).
2. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 6 квітня 2000 р. № 1645-III. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text> (дата звернення: 30.11.2024).
3. Про систему громадського здоров'я: Закон України від 6 вересня 2022 р. № 2573-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text> (дата звернення: 27.11.2024).
4. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31 травня 2007 р. № 1103-V. Дата оновлення: 16.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1103-16#Text> (дата звернення: 25.11.2024).
5. Про управління відходами: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2320-IX. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> (дата звернення: 27.11.2024).
6. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16 жовтня 1992 р. № 2707-XII. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text> (дата звернення: 27.11.2024).
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної системи моніторингу довкілля, інформації про стан довкілля (екологічної інформації) та інформаційного забезпечення управління у сфері довкілля: Закон України від 20 березня 2023 р. № 2973-IX. Дата оновлення: 20.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2973-20#Text> (дата звернення: 27.11.2024).
8. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення: 27.11.2024).